

УДК 343.3:327.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.37>

ЛОКАЛЬНА ВІЙНА ТА ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ: ПОНЯТТЯ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Драган О.В.,
*доктор юридичних наук, професор,
в.о. кафедри кримінального права, процесу і криміналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Заслужений юрист України
ORCID: 0000-0002-5696-6360
e-mail: dragan_ov@ukr.net*

Драган О.В. Локальні війна та воєнний конфлікт: поняття та міжнародний досвід.

Локальні війни та воєнні конфлікти є однією із головних загроз як для національної, так і для міжнародної безпеки. У статті наголошується, що міжнародний досвід вирішення таких конфліктів вимагає як дипломатичних зусиль, так і економічних санкцій, гуманітарної допомоги, тощо. При цьому локальні війни є джерелом нестабільності, яка поширюється на сусідні країни і навіть на інші континенти. Сучасні методи ведення війни, зокрема гібридні операції, кібернапади, використання дронів та інших технологічних інновацій, змінюють традиційні підходи до стратегії військових дій. У відповідь на ці виклики міжнародні організації, як-то Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, а також окремі інші держави, мають більше акцентувати увагу на вирішенні локальних конфліктів, шукаючи ефективні стратегії для зменшення насильства та запобігання ескалації збройних протистоянь.

Автор вказує на те, що переважна більшість науковців лише у загальних рисах зазначають межу між локальними війнами і воєнними конфліктами, зближуючи ці нетотожні форми збройного насильства. Разом з тим, різницю між ними можна визначити, використовуючи критерії якісного та кількісного аналізу. Крім того, воєнний конфлікт від війни відрізняє міжнародно-правовий аспект.

У статті наголошено на важливості додержання прав людини в процесі мирного врегулювання збройних конфліктів. Зазначається, що захист прав людини в період конфлікту та після нього є важливою умовою для встановлення стабільного миру в світі. Для України критичним наразі є забезпечення прав людини як на захоплених територіях, так і на тих, що знаходяться під контролем держави. Це включає в себе належне ставлення до цивільного населення, захист прав військовослужбовців та осіб, які перебувають під незаконним утриманням, а також реабілітацію жертв конфлікту через забезпечення доступу до медичних, юридичних, соціальних послуг.

За результатами аналізу досвіду інших зарубіжних країн, автором зроблено висновки про те, що наразі для нашої держави необхідним є створення чіткої стратегії правової реабілітації та реінтеграції після припинення конфлікту, а також налагодження ефективної роботи інститутів правосуддя, які могли б забезпечити стабільність після припинення воєнного стану у період відбудови країни.

Ключові слова: міжнародний конфлікт, воєнний стан, публічна безпека, глобальна безпека, міжнародні відносини, кібербезпека, Організація Об'єднаних Націй, локальні військові конфлікти, воєнні конфлікти, Міжнародний кримінальний трибунал, воєнна доктрина України, захист прав людини.

Dragan O.V. Local war and military conflict: concepts and international experience.

Local wars and military conflicts are one of the main threats to both national and international security. The article emphasizes that international experience in resolving such conflicts requires both diplomatic efforts and economic sanctions, humanitarian aid, etc. At the same time, local wars are a source of instability that spreads to neighboring countries and even other continents. Modern methods

of warfare, including hybrid operations, cyber attacks, the use of drones and other technological innovations, are changing traditional approaches to military strategy. In response to these challenges, international organizations, such as the United Nations, the European Union, and some other states, should focus more on resolving local conflicts, seeking effective strategies to reduce violence and prevent the escalation of armed confrontations.

Translated with DeepL.com (free version) The author points out that the vast majority of scholars only draw a line between local wars and military conflicts in general terms, bringing these non-identical forms of armed violence closer together. At the same time, the difference between them can be determined using the criteria of qualitative and quantitative analysis. In addition, the international legal aspect distinguishes a military conflict from a war.

The author of the article emphasizes the importance of human rights in the process of peaceful settlement of armed conflicts. It is noted that the protection of human rights during and after a conflict is an important condition for establishing stable peace in the world.

For Ukraine, it is now critical to ensure human rights both in the occupied territories and those under state control. This includes the proper treatment of civilians, protection of the rights of military personnel and persons in illegal detention, as well as the rehabilitation of victims of the conflict through access to medical, legal, and social services.

Based on the results of the analysis of the experience of other foreign countries, the author concludes that our country now needs to create a clear strategy for legal rehabilitation and reintegration after the end of the conflict, as well as to establish effective work of justice institutions that could ensure stability after the termination of martial law during the period of reconstruction of the country.

Key words: international conflict, martial law, public security, global security, international relations, cybersecurity, United Nations, local military conflicts, military conflicts, International Criminal Tribunal, military doctrine of Ukraine, protection of human rights.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті кількість локальних конфліктів в світі значно зросла. При цьому участь великих держав в локальних конфліктах часто не є прямою. Прикладом є конфлікти в Сирії, Лівії, а також численні етнічні та політичні конфлікти в Африці та Азії. При цьому необхідно зауважити, що навіть за активного втручання міжнародних організацій та країн, врегулювання конфліктів доволі часто затягується, і, на превеликий жаль, не завжди закінчується їх мирним врегулюванням.

Метою статті є визначення понять «локальна війна» та «воєнний конфлікт», а також вивчення досвіду зарубіжних країн. На практиці залишається чимало невирішених питань, що підкреслює даної актуальність теми, тому вважаємо за необхідне проаналізувати міжнародний досвід, з метою імплементації позитивного зарубіжного досвіду в українське законодавство.

Стан опрацювання проблематики. Питання локальних військових конфліктів у різні періоди розглядали такі автори, як: В. Мандрагеля, В. Дяченко, М. Цюрупа, П. Шумський та інші. Разом з тим, світ змінюється дуже швидко і новітні технології потребують нових наукових розробок.

Міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, а також окремі країни все більше зосереджуються на вирішенні локальних конфліктів і на пошуку ефективних способів реагування на збройне протистояння.

Виклад основного матеріалу. Локальні військові конфлікти, як правило, є одними з найбільш болючих і складних проблем міжнародних відносин. Вони часто призводять до значних гуманітарних, політичних та економічних криз у регіонах їх виникнення, а також ставлять під загрозу стабільність національних кордонів та міжнародну безпеку в цілому. Для України ця проблематика є надзвичайно актуальною, оскільки починаючи з 2014 року і до цього часу наша держава перебуває в стані збройного конфлікту.

Потрібно зауважити, що в науковій літературі спостерігаються дуже різні підходи до означеної проблематики. Це пояснюється переважно різницею у трактуванні змісту понять «локальна війна» і «воєнний конфлікт». Так, український дослідник В. Мандрагеля зазначає: «У всіх випадках на перший план методологією діалектичного матеріалізму висувається соціально-політична складова війни, що дозволяло з'ясувати, в ім'я чого вона ведеться, продовженням політики яких класів є. У той час класифікація здійснювалася на основі класового підходу, який передбачає оцінку явищ, подій з точки зору інтересів лише окремих соціальних груп суспільства...» [1, с. 200]. На нашу думку, з тих часів мало що змінилось.

Звернемось до визначення самого поняття «локальна війна». Термін «локальна війна» з'явився наприкінці 1950-х років. В США Г. Кіссінджер та його однодумці виступили з «концепцією обмеженої війни» та визначили її як міжнародний збройний конфлікт, що розгортається відносно невеликими силами двох-трьох держав, ведеться з обмеженими політичними і воєнними цілями, внаслідок чого вона може бути лімітована за територією, бойовими силами і засобами, що застосовуються, та часом [2, с. 7, 10]. Характерними її рисами є обмежений просторовий розмах ведення воєнних дій, участь у ній незначних за чисельністю військ (сил), застосування звичайної зброї. До локальних війн відносять також внутрішньодержавні та громадянські війни [2, с. 23]. За визначенням В. Насіновського локальна війна – це поширений вид макрогрупових соціальних конфліктів, які переходять в насильницькі форми боротьби, самоствердження, покарання або придушення протилежної сторони [1, с. 6].

У Воєнній доктрині України, в редакції 2004 року, яка наразі втратила чинність, воєнний конфлікт визначався як спосіб розв'язання суперечностей між державами з двостороннім застосуванням зброї або у разі збройного зіткнення всередині держави.

Зазначалось, що він може відбуватися у наступних формах: 1) *регіональної війни* (конфлікт середньої інтенсивності); 2) *війни між державами* (коаліціями держав), які для досягнення своїх політичних цілей використовують усі наявні сили та засоби, не виключаючи застосування зброї масового ураження; 3) *локальної війни* (конфлікт середньої інтенсивності) – війни між державами, що ведеться з обмеженими цілями, для досягнення яких використовуються звичайні засоби збройної боротьби з обмеженням масштабу і району їх застосування; 4) *збройний конфлікт (конфлікт низької інтенсивності)* – обмежене збройне зіткнення між двома державами чи збройне зіткнення всередині держави, яке є сукупністю воєнних, бойових дій і не переходить у війну, коли немає правового акту про оголошення стану війни [3, с. 6].

У Воєнній доктрині України, в редакції Указу Президента України від 08 червня 2012 року № 390/2012, яка також наразі втратила чинність, форми воєнного конфлікту вказано вже дещо інакше. Так, у Доктрині в редакції 2012 року зазначалось, що Україна може бути втягнута у воєнні конфлікти, які відрізнятимуться за причинами виникнення, цілями сторін та наслідками: 1) *збройний конфлікт*, що може виникнути в разі обмеженого збройного зіткнення на державному кордоні між Україною та іншою державою (збройний конфлікт на державному кордоні) або збройних зіткнень всередині України (збройний конфлікт всередині держави) за участю непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Негативні наслідки для національної безпеки України можуть оцінюватися як значні. За певних умов можливе переростання збройного конфлікту в локальну війну;

2) *локальна війна*, що може виникнути в разі збройної агресії проти України з боку іншої держави регіону. Негативні наслідки для національної безпеки України можуть оцінюватися як катастрофічні;

3) *регіональна війна*, що може виникнути в разі збройної агресії двох і більше держав проти України. Негативні наслідки для національної безпеки України можуть оцінюватися як незворотні [3].

Вчені В. Дяченко, М. Цюрупа, П. Шумський вважають, що термін «воєнний конфлікт» значно ширший, ніж поняття «війна»; оскільки він охоплює «...всі види організованих форм збройних сутичок соціальних сил як всередині держави, так і на міждержавному рівні, або між коаліціями держав, які характеризуються достатнім рівнем керованого насильства, переходом від мирних до мілітарних способів життєдіяльності з неминуче широким порушенням прав та свобод населення» [3, с. 30]. Вказані автори відносять поняття «війна» до різновиду воєнного конфлікту і зазначають, що за своєю формою вона є видом збройного конфлікту [4, с. 25].

Визначення поняття «воєнний конфлікт» містилось у Воєнній доктрині України, в редакції Указу Президента України від 08.06.2012 № 390/2012, яка наразі втратила чинність. Так, відповідно до ст. 5 розділу 1 Доктрини (в редакції 2012 року) *воєнний конфлікт* – це спосіб вирішення суперечностей між державами із застосуванням воєнної сили або в разі збройного зіткнення всередині держави. Сьогодні в Україні чинною є Стратегія воєнної безпеки України, яку введено в дію Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 та яка, на відміну від Воєнної доктрини України, не містить визначень досліджуваних в даній статті понять.

Звертає на себе увагу й той факт, що переважна більшість науковців лише у загальних рисах позначає межу між локальними війнами і воєнними конфліктами, зближуючи ці нетотожні форми

збройного насильства. За своїм соціально-політичним і стратегічним змістом будь-яка війна є воєнним конфліктом, але не кожен конфлікт є війною. Різницю між ними можна визначити, використовуючи *критерії якісного* (виділено автором) аналізу. Йдеться, перш за все, про «ступінь залучення армії і суспільства до воєнного зіткнення» [8, с. 5]. Для воєнного конфлікту характерне виникнення особливого стану тільки збройних сил (чи певної їх частини) і, можливо, «незначної частини економіки держави» [8, с. 12].

Безумовно, якісні критерії рівневого поділу локальних війн і воєнних конфліктів повинні бути доповнені *кількісними*, такими як просторовий розмах військових дій, кількість сил, тривалість, інтенсивність, діапазон застосованої зброї, форми і способи бойових дій, тощо. Воєнні конфлікти характеризуються порівняно невеликими просторовими межами – наприклад окремий географічний район.

Наступне, що відрізняє воєнний конфлікт від війни, – це міжнародно-правовий аспект. Локальне збройне протистояння рідко супроводжується офіційним оголошенням війни між державами-учасниками. В цьому випадку далеко не завжди або ж не в повному обсязі вступають в силу певні правові наслідки, такі як розрив дипломатичних і консульських відносин, відкликання їх персоналу, припинення чинності політичних договорів між країнами про ненапад, про нейтралітет, про військовий союз [9, с. 36]. Припиняються також торговельні, фінансові операції, проводиться реквізиція торговельних суден, конфіскація власності і застосування спеціального режиму до громадян іншої сторони тощо [10, с. 78].

Тобто, при воєнному конфлікті загального стану війни немає. Таким чином, ґрунтуючись на висновках багатьох вчених, можемо надати наступне визначення поняття «локальна війна» – збройний конфлікт між державами, що зачіпає їх національні, політичні, територіальні, економічні та інші інтереси, і обмежений за політичними цілями і масштабами ведення військових дій. Воєнний конфлікт – гостра форма зіткнення сторін при розв’язанні суттєвих протиріч в процесі соціальної взаємодії із застосуванням збройного насильства, яка характеризується особливим станом збройних сил учасників.

Окремо варто наголосити на важливості додержання прав людини в процесі мирного врегулювання збройних конфліктів. Захист прав людини в період конфлікту та після нього є важливою умовою для встановлення стабільного миру у світі. Локальні військові конфлікти часто призводять до порушення прав цивільного населення.

ООН та інші міжнародні організації надають ресурси та підтримку для постконфліктної реабілітації, зокрема у напрямку правосуддя для осіб, які здійснили порушення прав людини [4, с. 75]. Приміром, у ході міжнародних трибуналів, таких як Трибунал для колишньої Югославії або Руанди, були покарані воєнні злочинці, що стали причетними до геноцидів і воєнних злочинів. Подібні судові процедури допомагають відновити справедливість і можуть бути використані як інструмент стримування для осіб, які допустили порушення прав людини.

Для України критичним наразі є забезпечення прав людини як на захоплених територіях, так і на тих, що знаходяться під контролем держави. Це включає в себе належне ставлення до цивільного населення, захист прав військовослужбовців та осіб, які перебувають під незаконним утриманням, а також реабілітацію жертв конфлікту через забезпечення доступу до медичних, юридичних, соціальних послуг.

Звернемось до досвіду інших зарубіжних країн. Так, одним із найбільш масштабних і трагічних прикладів локальних військових зіткнень в історії сучасної Європи є Балканські конфлікти 1990-х років, які призвели до розпаду Югославії. Ці конфлікти не тільки відзначалися значною руйнацією, але й мали суттєві наслідки для політичної, соціальної та економічної ситуації в регіоні.

Ключовим етапом у вирішенні конфлікту в Боснії та Герцеговині стало підписання Дейтонських угод у 1995 році, що стало вирішальним кроком до припинення насильства та інсталяції світу в регіоні. Ці угоди, які мали на меті стабілізувати зупинку та завершити край кровопролитної війни, стали результатом тривалих та складних дипломатичних переговорів, у яких активно брали участь міжнародні організації, зокрема Організація Об’єднаних Націй (ООН) та Сполучених Штатів Америки. Саме завдяки їхньому втручанням вдалося досягти компромісу між основними сторонами конфлікту: боснійськими мусульманами, хорватами та сербами, що в результаті призвело до укладення Дейтонської угоди.

Завдяки міжнародному втручанням, включаючи розгортання миротворчих сил НАТО і миротворчих місій ООН, у країні після завершення бойових дій запанувала тимчасова стабільність.

Разом з тим, цей мирний процес потребував постійного спостереження з боку міжнародних організацій, щоб уникнути нових загострень та забезпечити виконання умов угоди. У цьому контексті важливою складовою стало створення спеціальних судів для розгляду воєнних злочинів, а саме Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії (МТКЮ), що допомогло продемонструвало значення юриспруденції в процесі мирового регулювання [5, с. 75].

Наступний приклад – Лівійський конфлікт 2011 року, який почався після антиурядових протестів, що переросли у збройну боротьбу. Він привів до подання режиму Муаммара Каддафі, але породив серйозні гуманітарні та правові проблеми. Конфлікт був підтриманий мандатом ООН через резолюцію 1973 року, яка передбачала створення зони безпеки та захисту цивільного населення від нападу урядових сил [7]. ООН та НАТО втрутилися з метою припинення насильства, однак після падіння режиму Каддафі, Лівія переживала ще доволі тривалий період політичної та правової невизначеності, з посиленням ролі місцевих бандитських угруповань. Необхідно вказати, що на превеликий жаль, після завершення конфлікту Лівія не змогла створити стабільний правовий механізм для об'єднання країни та відновлення її інфраструктури.

Ситуація в цій країні засвідчила - Лівія стала прикладом того, як без належної правової реформи та відновлення державних інститутів неможливо гарантувати тривалий мир після збройного конфлікту[6].

Вважаємо, що досвід Лівії є показовим для України. І наразі важливою є теза про необхідність розробки в нашій країні чіткої Стратегії правової реабілітації та реінтеграції після припинення конфлікту, а також налагодження ефективної роботи усіх інститутів правосуддя, які могли б забезпечити стабільність після припинення воєнного стану у період відбудови країни

Такі заходи повинні стати основою для забезпечення стабільності нашої країни в період її відновлення після бойових дій. Насамперед, це необхідно для підвищення ефективної роботи всіх інститутів правосуддя, щоб вони могли гарантувати справедливість і відновлення правопорядку в постконфліктний період. Це включає не тільки судову реформу, але й відновлення прав і свобод громадян, які постраждали від наслідків війни, а також надання правової допомоги тим, хто її потребує. Процес правової реабілітації має бути комплексним, орієнтованим на реальне відновлення прав людини, зокрема, в першу чергу тих, хто пережив насильство та порушення прав під час конфлікту. Паралельно з цим має бути забезпечено належне функціонування правоохоронних органів України, що включає створення прозорих і ефективних механізмів боротьби з корупцією, забезпечення правопорядку та дотримання норм міжнародного гуманітарного права. Розвиток і зміцнення інститутів правосуддя, здатних діяти незалежно і справедливо, стане запорукою стабільності в Україні, сприяючи глибокому процесу національного примирення та соціальної згуртованості. У зв'язку з цим потрібно не лише відновлення інфраструктури та економіки країни, але й проведення правових реформ, які повинні завершитися в конкретному постконфліктному періоду. Для цього необхідно інтегрувати міжнародний досвід та адаптувати його до українських національних умов, забезпечуючи при цьому дотримання прав людини та виконання міжнародних зобов'язань України. Тільки таким чином можна досягти стабільності і стійкості, що дозволить нашій країні подолати наслідки війни та швидко відновити свій нормальний стан.

Висновки. За результатами проведеного аналізу зроблено висновки про наявність як якісних, так і кількісних критеріїв поділу локальних війн і воєнних конфліктів. Крім цього, наявна ще одна відмінність – це міжнародно-правовий аспект, оскільки локальне збройне протистояння рідко супроводжується офіційним оголошенням війни між державами-учасницями.

Після завершення збройного конфлікту нашої державі важливо зосередитися на реінтеграції постраждалих територій. Підготовка до мирного процесу в Україні повинна включати стратегію відновлення правопорядку, економіки та соціальної інфраструктури, зокрема через національні та міжнародні програми.

Вважаємо, що органам влади України необхідно також посилити міжнародну дипломатичну діяльність для залучення миротворчих місій. Дипломатія має бути ключовим інструментом для мирного конфлікту. Мінські угоди є прикладом того, як складно досягти стабільності без належного міжнародного супроводу та підтримки. Крім того, слід розробити комплексний план з відновлення економіки та соціальної інфраструктури в післяконфліктних зонах.

Також важливо вивчати міжнародний досвід з метою розробки власної програми відбудови, що відповідатиме потребам України. Необхідно інтегрувати міжнародний досвід та адаптувати його до національних умов, забезпечуючи при цьому дотримання прав людини та виконання між-

народних зобов'язань країни. Тільки таким чином можна досягти стабільності і стійкості, що дозволить країні подолати наслідки війни та відновити нормальний стан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мандрагеля В.А. Причини та характер воєн (збройних конфліктів): філософсько-соціологічний аналіз: *монографія*. К.: ЄУ, 2003. – 570 с.
2. Толубко В.Б., Бут Ю.І., Косевцов В.О. Основні закономірності сучасних локальних війн та збройних конфліктів. К.: НАОУ, 2002. – 68 с.
3. Воєнна доктрина України: в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 390/2012. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004#Text>.
4. Дяченко В.І., Цюрупа М.В., Шумський П.В. Міжнародне гуманітарне право: філософсько-правова доктрина регулювання збройних конфліктів: Ч. I. Історія становлення. К.: Сфера, 1999. 128 с.
5. Завгородня В.М., Наумов А.С. “Шлях до Дейтона”: процес мирного врегулювання військового конфлікту в Боснії та Герцеговині у 1992-1995 роках. *Сумський історико-архівний журнал*. № XXXV. 2020. С. 72–83. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2020.i35.p.72.
6. Робертсон Г. «Правові наслідки втручання НАТО в Лівії». *Огляд міжнародного права*, 2015.
7. Резолюція 1973 Раді Безпеки ООН. *Офіційний сайт ООН* <https://main.un.org/securitycouncil/ru/content/resolutions-adopted-security-council-1973>.
8. Воєнні конфлікти другої половини XX століття: зб. наук. статей. За ред. С.В. Кульчицького. К.: Інс-т історії Укр., 2004. 100 с.
9. Воєнні аспекти міжнародного права: Навчальний посібник. За ред. В.Б. Толубка. К.: Азимут-Україна, 2004. 240 с.
10. SIPRI Yearbook, 2005. Oxford University Press, 2005.